

מים זכים

דורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'הו' כל צמא לכו למים' (ב"ק פב.)

פרשת חיי שרה

וא"כ לכא' התברר למפרע, שברכתו של אליעזר הייתה ברכה לבטלה, כיון שלא הי' לה על מה לחול, - ולפי' לכא' צ"ע טובא, איזו זכות גדולה הייתה בברכה לבטלה שבירך, שהיא הועילה לו עד כדי כך שמחמתה הוא ניצל מהסכנת מוות שהי' נתון בה.

ואמנם העירוני שיש לתרץ ולומר בזה, שהי' רגע קטן שבו הקערה של בתואל הייתה בידי המלאך, ולכן י"ל שבאותו הרגע נהי' לקערה דין 'זוטו של יס', שהיא הייתה אבודה לחלוטין מבעליה, ובאותו רגע היא נהייתה הפקר, ונמצא שאכילתו של אליעזר הייתה בהיתר גמור, - וא"כ כלפי הנקודה הזו י"ל, שהברכה יכלה שפיר לחול על מה שאכל לבסוף.

- ג -

ג. אמנם מ"מ אכתי צ"ע טובא בזה, דאם המלאך החליף את הקערות בין ברכתו של אליעזר לאכילתו וכנ"ל, א"כ לכא' ברכתו של אליעזר שבירך על הקערה הראשונה שהייתה לפניו, לא הועילה לפטור את הקערה השנייה (של בתואל), שהמלאך שם לפניו מייד לאחר שסיים לברך המוציא, וכדיבואר להלן.

וא"כ לכא' התברר למפרע, שברכתו של אליעזר הייתה ברכה לבטלה, כיון שלא הי' לה על מה לחול, וא"כ לכא' צ"ע טובא, איזו זכות גדולה הייתה בברכה לבטלה שבירך, שהיא הועילה לו עד כדי כך שמחמתה הוא ניצל מהסכנת מוות שהי' נתון בה.

- ד -

והיינו, דלכא' ברכתו הייתה לבטלה, משום דהנה איתא בשו"ע בהל' ברכת הפירות (או"ח סי' רז, ו) וז"ל, 'נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו (קודם שטעם ממנו) ונאבד או נמאס, (ורוצה ליטול פרי אחר) צריך לחזור ולברך, אע"פ שהיה מאותו מין לפניו יותר, כשבירך על הראשון, - הגה, רק שלא היה עליו דעתו לאוכלו, עכ"ל.

ובביאור הלכה (ד"ה רק שלא הי' דעתו) ביאר את מחלו' השו"ע והרמ"א וז"ל, 'דלדעת המחבר... אפי' בדעתו בהדיא על הכל לאוכלו, ג"כ צריך לחזור ולברך, דעיקר ברכתו הי' על זה שאוחז בידו, והשאר נגרר אחר זה ממילא, וע"כ כיון שנפל ונאבד, צריך לחזור ולברך...'

'אלא דהרמ"א הסכים לדינא... דבדעתו לאכול כולם, אי"צ לחזור ולברך, [ומסתברא דבזה אף שלא היו לפניו בעת הברכה]... והיינו דלמעשה אין לנוהג לחזור ולברך, אלא היכא דבשעת ברכה לא הי' דעתו בהדיא על כולם אלא בסתם, אבל היכא דהי' דעתו בהדיא לאכול גם השאר, אף שנפל הראשון אי"צ לחזור ולברך.'

ולמעשה יעוי"ש עוד בביה"ל שהביא, שיש ראשונים שס"ל, שבגוונא שהיו מונחים לפניו על השולחן, גם אם לא

ויושם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי דבר' ויאמר דבר: ויאמר עבד אברהם אֲנִי: (כד, לג-לד).

ויושם לפניו לאכל - כיון שנכנסו לבית, הניח הקערה לפניו וסם המוות בתוכה, שנאמר 'ויושם' - 'וויסם' כתיב, סם המוות הניחו לפניו לאכול, מייד עמדה ברכת אברהם, נכח מלאך והחליף הקערה לפני בתואל, ואכל ומת באותו הלילה' (מד"ש בראשית רבתי, וכע"ז איתא בעוד מדרשים).

ובעל הטורים כתב: ויושם לפניו לאכל - 'ווישם' כתיב כלומר 'ויסם', מלמד שנתנו לו סם המוות בקערה שלו, ומיהרו עליו לאכול כדי שלא ירגיש... והוא הרגיש ואמר 'לא אכל עד אם דברתי דבר', כי 'עבד אברהם אֲנִי', ונהגתי בביתו שלא לאכול עד שאדבר דברי, ברכת נטילת ידים וברכת המוציא, - ובזה חשב כי ניצל, כי כוס של ברכה לטובה מצטרף ולא לרעה, וכן היה לו, שבא המלאך והחזיר סם המוות לצד בתואל ואכלו ומת'.

והנה לכא' נראה מדברי בעל הטורים הנ"ל, שאליעזר ניצל מהסכנה שהי' נתון בה, בזכות המצוות של ברכת נטילת ידים וברכת המוציא שבירך, - ולפי' צריך לומר, שהמלאך החליף את הקערות של אליעזר ובתואל, בין ברכתו של אליעזר לאכילתו.

כיון שהרי הנס קרה בזכות ברכת על נט"י וברכת 'המוציא' שבירך אליעזר, וא"כ צריך לומר שהנס קרה, לאחר שכבר הייתה בידו הזכות של קיום מצות ברכת 'המוציא', והיינו שהנס קרה לאחר שבירך ברכת המוציא, מייד כאשר בא להתחיל לאכול.

ולכא' צ"ע טובא בזה מכמה צדדים, וכדלהלן.

- א -

א. לכא' צ"ע טובא, כיצד אליעזר יכל לברך 'המוציא', על האוכל בקערה שהי' סם המוות בתוכה, והרי קיי"ל (שו"ע או"ח סי' קצו, א) דאין מברכים על מאכל איסור עיי"ש, - וכיון שחמירא סכנתא מאיסורא, לכן גם אין לברך באכילת מאכל המוסק לבריאותו.

וא"כ צ"ע טובא, דאע"פ דאליעזר קיווה שיהי' לו נס בזכות הברכה, אך מ"מ צ"ע כיצד אליעזר יכל לברך 'המוציא' על האוכל, בשעה שעדיין הי' לפניו אוכל עם סם המוות בתוכו שא"א לברך עליו, (והרי אליעזר הרגיש ששמו לו סם המוות, וכמשי"כ בעל הטורים הנ"ל).

- ב -

ב. ועוד צ"ע טובא בזה, כיצד הברכה של אליעזר יכלה לחול לבסוף על הקערה של בתואל, והרי בתואל לא נתן לאליעזר רשות לאכול מהקערה שהכינו לבתואל, וא"כ נמצא שאליעזר אכל מהקערה ללא רשותו של בעה"ב, וא"כ לפי מה שקיי"ל בשו"ע (שם, ובמשנ"ב סי"ק ד) שאין מברכים על מאכל גזול, א"כ הברכה לא יכלה לחול על הקערה של בתואל.

כיוון להדיא לאכול את כל הפירות, הרי זה כוונה להדיא, כיון שבסתמא הברכה קאי על כל מה שמונח לפניו על השולחן, ולכן בנידון דהתם בנפל הפרי אין לברך שוב בכה"ג, דספק ברכות להקל, עיי"ש.

ה -

ומעתה י"ל, שכאשר המלאך לקח מאליעזר את הקערה עם סם המוות בין ברכתו לאכילתו, הרי זה דומה לנידון של נפל הפרי הנ"ל, - וא"כ לא מיבעי לדעת השו"ע, שכל האופנים ס"ל, שברכתו לעולם חלה בתחילה רק על הפרי שנטל בידו בשעת הברכה, - שלדעתו צ"ע טובא, כיצד ברכתו של אליעזר הועילה לפטור את הקערה של בתואל שהובאה לפניו לאחר ברכתו.

וכן לא מיבעי נמי לדעת הרמ"א, שס"ל שבנפל הפרי הראשון, אם לא הייתה דעתו בהדיא לאכול את הפרי השני, אזי דינו לחזור ולברך, - שלדעתו ג"כ צ"ע טובא, כיצד ברכתו של אליעזר הועילה לפטור את הקערה של בתואל שהובאה לפניו לאחר ברכתו, והרי לא הייתה דעתו בהדיא לאכול את הקערה שהייתה לפני בתואל.

ו -

אלא אפי' לדעת הראב"ד ושאר הראשונים שהובאו בכה"ל הנ"ל, שס"ל שאם הפרי השני היה מונח לפניו על השולחן, אזי אינו צריך לחזור ולברך אפי' כשלא היה דעתו בהדיא עליו, כיון שלדעתם גם בסתמא הברכה קאי על כל מה שמונח לפניו על השולחן, - הרי גם לדעתם צ"ע טובא, כיצד ברכתו של אליעזר הועילה לפטור את הקערה של בתואל שהובאה לפניו לאחר ברכתו.

כיון שגם לדעתם י"ל, שכל מה שאמרו שבסתמא הברכה קאי על כל מה שמונח על השולחן, זהו רק לגבי הקערות המרכזיות שמונחות על השולחן לשימוש כולם, - אך לגבי הקערה הפרטית שהייתה מונחת לפני בתואל, והייתה מיועדת לאכילתו בלבד, הרי בזה לכא' כו"ע מודי, שהברכה של אליעזר לא חלה על קערות הפרטיות של בתואל, וא"כ לפי"ז לכו"ע מאליעזר ה"י צריך לחזור ולברך, וברכתו ה"י הייתה לבטלה.

וכיון שהתברר למפרע, שברכתו של אליעזר הייתה ברכה לבטלה, כיון שלא היה על מה לחול, א"כ לכא' צ"ע טובא, איזו זכות גדולה הייתה בברכה לבטלה שבידך, שהיא הועילה לו עד כדי כך שמחמתה הוא ניצל מהסכנת מוות שהיה נתון בה.

[ואין לומר דכיון שסומך האורח על דעתו של בעה"ב, לכן חשיב שאליעזר כיוון להדיא לאכול את כל מה שיובא לפניו, - דאין לומר הכי, כיון שלכא' הדין הזה נאמר, רק כלפי מה שבעה"ב יביא לפניו, ולא לגבי מה שהמלאך יביא לפניו בלא רשותו של בעה"ב].

ז -

יש מקום ליישב את כל הנ"ל, - דהנה לגבי השאלה הא' הנ"ל, שלכא' צ"ע טובא, כיצד מאליעזר יכל לברך 'המוציא' על האוכל בקערה שהי' סם המוות בתוכה, והרי קיי"ל דאין מברכים על מאכל איסור וכני"ל, - יש מקום לתרץ ע"פ מה שהביא הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוךי חמד' ברכות עמ' רכה): 'שאלה - אדם הסובל ממחלת סכרת קשה, ולא יכול להתאפק ואוכל עוגה למרות שהיא מסכנת את חייו, האם יברך?'

'תשובה - מו"ח מרן הגר"י ש אלישיב צ"ל השיב לי, 'ברכה ראשונה יברך וברכה אחרונה אל יברך', וטעמו הוא שברכה אחרונה אל יברך, כי המאכל מסכן חייו והוא איסור גמור עבורו, ואין זה מברך אלא מנאץ, - אולם ברכה ראשונה יברך, משום שמסתבר שפירור אחד קטן אינו סכנה עבורו, ולכן מאחר וגם על פירור אחד מברכים תחילה יברך, -

משא"כ ברכה אחרונה שהיא רק על שיעור כזית, מסתבר שכמות כזאת מסכנת אותו, לכן אל יברך'.

ומעתה לפי"ז יש מקום לומר, דאילו אליעזר הי' אוכל רק פירור אחד מהקערה עם סם המוות, עדיין לא הי' בזה סכנה לבריאותו! - ולכן בעצם יכל לברך שפיר על הקערה עם הסם המוות בתוכה, ולא הייתה זו ברכה לבטלה, וכמבואר.

ח -

ומעתה יש מקום ליישב נמי ישאלה הג' הנ"ל, שלכא' צ"ע טובא, שאם המלאך החליף את הקערות בין ברכתו של אליעזר לאכילתו וכני"ל, א"כ לכא' התברר למפרע, שברכתו של אליעזר הייתה ברכה לבטלה, כיון שלא היה על מה לחול, וא"כ צ"ע טובא, איזו זכות גדולה הייתה בברכה לבטלה שבידך, שהיא הועילה לו עד כדי כך שמחמתה הוא ניצל מהסכנת מוות שהי' נתון בה וכני"ל.

ומעתה יש מקום לומר, שהמלאך לא החליף את הקערות מייד לאחר ברכתו של אליעזר, - והמלאך החליף את הקערות רק לאחר שאליעזר כבר אכל פירור קטן מהקערה הראשונה, שאז ברכתו חלה שפיר על הפירור שאכל, וכדברי מרן הגר"ש"א צ"ל הנ"ל, - וכיון שנמצא שהברכה באמת הייתה ברכה כשריה, לכן הועילה זכות הברכה להצילו מסכנת המוות שהי' נתון בה וכני"ל.

ט -

[ולפי"ז יתכן לומר, שלאחר שאכל אכילה מועטת מהקערה הראשונה, אליעזר ראה את המלאך מחליף את הקערות, (ע"ע בפרקי דר"א פרק טז, שכאשר אליעזר השכים למחרת בבוקר, הוא ראה מלאך עומד וממתין לו בחוץ עיי"ש), - ואזי י"ל דהוא באמת בירך שוב 'המוציא' על הקערה של בתואל לכו"ע.]

כיון ד"ל שגם לדעת הרמ"א (או"ח סי' קעז, ח) שס"ל, שכאשר באמצע הסעודה שלחו לו אוכל מבית אחרים (והיינו בדמים הבאים מחמת הסעודה), אזי א"כ לחזור ולברך, משום דסתם דעת האדם על כל מה שנבא לו בסעודה, (ולפי"ז בזה על השו"ע עיי"ש), - אך מ"מ לכא' י"ל, דזהו רק לגבי מה שאנשים אחרים שלחו לו, משום שיי"ל שהי' בדעתו בסתמא, שלפעמים אנשים שולחים לו אוכל באמצע הסעודה, - אך לגבי מלאכים שאינם רגילים כלל וכלל להביא אוכל לאנשים באמצע הסעודה, לגבי זה י"ל דגם הרמ"א יודה לשו"ע שצריך לחזור ולברך, כיון שלא הי' בדעתו ע"ז כלל וכלל, ועיי"ש בה.

ואין לומר דכיון שסומך האורח על דעתו של בעה"ב, לכן אליעזר לא הי' צריך לחזור ולברך שוב על הקערה של בתואל, - כיון שלכא' הדין הזה נאמר, רק כלפי מה שבעה"ב יביא לפניו, ולא לגבי מה שהמלאך יביא לפניו בלא רשותו של בעה"ב (וכני"ל).

והנה לגבי שאלה ב' וג' הנ"ל, יש מקום לתרץ ולומר שקשיא מעיקרא ליתא, דיתכן דכוונת בעל הטורים לומר, שהמלאך הוציא רק את סם המוות מהקערה של אליעזר, ושם אותו בקערה של בתואל, - ובאמת המלאך לא החליף כלל את שתי הקערות יחד עם האוכל, ולכן לא הי' שם שום חשש גדול, וגם זה לא הי' דומה כלל לנידון של נפל הפרי הנ"ל, - אמנם במדרשים מבואר להדיא, שהמלאך החליף את הקערות בעצמן, - ודע עוד, שיש להוסיף ולפלפל הרבה, בכמה וכמה דיינים וסברות שהוזכרו לעיל, אך כבר אכמ"ל, - דיו"ק נפלא.

ניתן לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה
ע"י הקלטת תגובות הערות והוספות
בקו 'מים זכים': 02-633-5850

כמו כן בקו זה ניתן להאזין
לתגובות שהתקבלו במערכת

המען לתגובות: יצחק זאב כגן
רח' נתיבות המשפט 81 מודיעין עילית
טל': 1515-271-55442 (תא קולי)
פקס: 02-655-0973 (מערכת נסיונית)
דוא"ל: A0527155442@GMAIL.COM

ניתן לתרום להוצאות הפצת העלון, דרך עמדות 'נדרים פלוס' - (לעבור לקופות נוספות - להיכנס ל'קרבן צרכי הרבים' - ולגלוש למשבצת המצוינות: 'עלון מים זכים') - הדברים נכתבו לעורר לב המעייין בלבד - ניתן לקבל את העלון בחי"ל, ע"י שליחת בקשה לדוא"ל של המערכת. להנצחת שמות לע"נ ולרפ"ו וכדו' (50), ובכל ענייני העלון, ניתן לפנות: 1515-271-55442 (תא קולי)